

Самоорганізація українського етносу: минуле і майбутнє

Олег Траверсе,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і соціальних технологій
Національного авіаційного університету

*Український соціум / Властюк О. С., Крисаченко В. С., Степико
М. Т. та ін. / За ред. В. С. Крисаченка. – К.: Знання України,
2005. – 792 с.*

Реалізація національних інтересів і перспективи людського розвитку в Україні належать до найбільш пріоритетних напрямів сучасної вітчизняної гуманітарної думки. Визначення стратегічних орієнтирів у цій царині потребує наукового осмислення в сенсі вироблення теоретичних поглядів щодо соціальних і політичних складових українського державотворення. Науковий колектив Національного інституту стратегічних досліджень спільно з іншими провідними науковими установами України на цьому шляху здійснили крок, який без перебільшення можна вважати етапним. Він пов'язаний з ознайомленням громадськості з результатами дослідження розвитку українського етносу у світовому суспільно-політичному контексті. Колективна монографія „Український соціум” репрезентує результати нових підходів як до розуміння сучасної української дійсності, так і до її джерел.

Книгу відкриває вступне слово директора Національного інституту стратегічних досліджень, народного депутата України І. Гриніва. У ньому зазначається, що колектив дослідників „намагався проаналізувати і визначити вихідні пункти, актуальний стан та подальший маршрут історичного поступу українського суспільства” [с. 7]. Тобто, йдеться про місце та історичне спрямування нашого соціуму в системі конкретних етнічних, національних, економічних, конфесійних, культурних та інших чинників взаємодії (де він з власною необхідністю здійснюється). У монографії представлено ґрунтовні теоретико-методологічні підвалини щодо розуміння сутнісних характеристик української дійсності.

Багатющий матеріал дослідження подається за проблемно-

хронологічним принципом. В одинадцяти розділах послідовно розглядаються: філософія і методологія дослідження українського соціуму; його історико-генетичні виміри; етнічна палітра українського соціуму; український конфесійний плюралізм; національна ідентичність та проблема її збереження; становлення сучасної української держави в контексті національного поступу; духовно культурні виміри українського соціуму; його економічні підвалини; формування громадянського суспільства в Україні; реалії суспільно-політичного життя сучасного українського соціуму; перспективи людського розвитку в Україні. Книга також містить передмову та післямову, інформацію про авторів.

Концептуальні підходи, ключові проблемні питання українського державотворення у дослідженні постійно перетинаються з розглядом проблем соціокультурного розвитку етносу, що сформувався на теренах України. При цьому, держава розглядається як „політичний атрактор самоорганізації” українського етносу [с. 10]. Увага авторів акцентується на моментах суспільної активності у змісті побудови соціальної, демократичної, правової держави і становлення громадянського суспільства, яка зумовлює саме такий (а не інший) вклад українства у цілісний цивілізаційний поступ. У зв'язку з цим проводиться думка, що сплетення зі всесвітом у бутті українського соціуму „як планетарного цивілізаційного феномена” багато в чому відбувається завдяки діаспорним українським мікросоціумам.

Зацікавленість викликає визнання існування в Україні сформованої верстви політичної владної та інтелектуальної еліти найвищого рівня. Особливу увагу привертає постулат, що ця еліта – „одне з головних надбань України в межах колишнього СРСР” [с. 18]. Водночас констатується, що „та сама партноменклатура, яка в радянській системі була створена для того, щоб панувати над українським народом, управляти ним, тепер переформувалася в демократичні, народні, трудові партії і продовжує визискувати народ. У владних структурах не було людей, які походили б зі славних старих родів. Прийшли інші люди, які знають лише по два-три покоління предків. Більшовизм перервав історичні зв'язки” [с. 367]. Перспективним уявляється запропонований підхід щодо аналізу соціальної структури українського суспільства [с. 16].

Видання привертає до себе увагу прагненням сформулювати та відшукати відповіді на найскладніші питання минулого і сучасного України. Наприклад, це стосується таких проблем, як: створення дієвої системи народовладдя та основних напрямів її розбудови; формування політичної нації; місця і ролі політичної еліти в суспільному житті; консолідації українського суспільства на засадах демократії і загальнолюдських цінностей тощо. Продовжувати перелік навряд чи

доцільно, оскільки він розпросторився б не одну сторінку тексту.

Відмова від спрощення, постійне звернення до різних оцінок та думок, їх співставлення з іншими науковими підходами дає читачеві можливість робити власні висновки щодо проблем, які розглядаються. Книга насичена іменами відомих і маловідомих нам вчених різних країн і часів, унікальними історичними фактами, статистичними даними, матеріалами соціологічних досліджень.

В монографії піддається розглядові низка проблемних питань українського сьогодення. Назвемо декотрі з них. Це – дитяча безпритульність та її соціальні наслідки, досягнення політичного консенсусу і проблеми сепаратизму, контексту і розумінню поняття „національна ідея” тощо.

Постановка і аналіз проблеми саморозвитку українського етносу у поєднанні з філософським, історичним, соціологічним і політичним аналізом можна характеризувати як дослідницький досвід українського соціуму новітнього часу. В результаті появи колективної монографії бачення цих процесів набувають логічної завершеності. Це стосується, зокрема, обґрунтування специфіки аналізу сучасного соціуму стосовно проблеми виокремлення етапів його становлення та їх критеріїв у понятійному ряді: „капіталізм”, „комунізм”, „державний капіталізм”, „індустріалізм”, „просунутий індустріалізм”, „постіндустріалізм”, „модернізм”, „пізня сучасність”, „постмодернізм”, „постсучасність”, якій дається визначення — „епоха, що знаходиться в процесі принципової незавершеності її якостей, стані розгортання мультикультуралізму як опозиції європейської культури” [с. 48 - 50].

У дослідженні, поряд з використанням дослідницьких прийомів з політичної науки на засадах міждисциплінарного підходу, можна спостерігати використання методів й інших суспільних наук. На цьому шляху ми знаходимо удосконалення дослідницьких підходів, впровадження нових методів аналізу, застосування наукового інструментарію, який не був задіяний раніше. Цьому сприяє використання авторами різноманітної джерельної бази, що містить широке коло наукових та інших літературних видань, в тому числі й іноземними мовами.

Книга завершується розглядом чинників консолідації українського соціуму, що є досить показовим [с. 784 - 788]. Простежуються фактори, від яких залежить консолідуючий потенціал нації. Особлива увага надається таким чинникам, як спільна історична пам'ять, мовний фактор, правове забезпечення прав і свобод українців, що емігрували з батьківщини, реалізація державою виваженої регіональної політики, розбудова демократичного правового суспільства. Особливе значення в контексті суспільної консолідації надається європейським інтересам України та її євроінтеграційним прагненням. Висловлюється думка, що

„сьогодні саме вони є наріжними передумовами остаточного формування сучасної української політичної нації” [с. 788].

Монографія не завершує і навіть не проголошує охоплення всіх можливих проблем у вивченні українського соціуму. Водночас вона переконливо обґрунтовує і доводить необхідність уваги українського суспільства до цієї сфери свого життя. Долання існуючих протиріч та зіткнення з новими викликами часу потребують здійснення державними і суспільними інституціями постійного моніторингу процесів, які відбуваються в українському соціумі (та оприлюднення його результатів).

На нашу думку, видання ще більше виграло б, якби у ньому крім посилань на джерела було подано ще й загальний довідково-інформаційний додаток з алфавітним та іменним покажчиками.

Вихід у світ колективної монографії „Український соціум” став неординарною науковою подією. Написана живою мовою, книга почала самостійне життя, в якому, безперечно, знайде свого зацікавленого читача. І не лише в Україні.